

SOUČASNÝ STAV ŠKOLNÍCH VZDĚLÁVACÍCH PROGRAMŮ A VÝZVY V PROFESNÍ PŘÍPRAVĚ UČITELŮ

Jana Kratochvílová

Anotace: Příspěvek popisuje výsledky průzkumu o stavu připravenosti škol na realizaci školního vzdělávacího programu. Upozorňuje na nejnáročnější části pro učitele při tvorbě svého kurikula a popisuje, v čem spatřují učitelé přínos z tvorby a realizace ŠVP pro žáky a jak považují kurikulum za významné a užitečné. V textu jsou nastíněny další úkoly, které čekají pedagogické sbory při realizaci kurikula a výzvy pro vzdělavatele učitelů v souvislosti s profesní přípravou budoucích učitelů.

Abstract: The text summarizes the current situation in designing the school curriculum and some teaching opportunities in connection with the school curriculum.

Oficiální (zákonem definovaná) povinnost škol realizovat výchovně vzdělávací proces dle svého školního kurikula se neúprosně blíží. Většina škol by tedy měla mít své formální kurikulum hotové. Z diskusí s řediteli škol, pracovníky vzdělávacích institucí i z tisku se však často dozvídáme rozporuplné informace o tom, jak jsou na realizaci školního vzdělávacího programu (dále ŠVP) školy připraveny.

Abychom získali částečný vhled do reality, provedli jsme malý průzkum, v němž jsme zjišťovali současný stav v rozpracovanosti ŠVP, ale i očekávání a obavy učitelů při realizaci svého kurikula v praxi. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 13 základních škol, z toho 11 škol úplných a 2 školy málotřídní. Celkem je v těchto školách vzděláváno 4 469 žáků a pracuje v nich 361 učitelů.

Cílem bylo:

- zmapovat připravenost škol na realizaci ŠVP (k datu 31. 5. 2007)
- zjistit, v čem vidí učitelé přínos ŠVP pro sebe a pro žáky
- zjistit, jaké procento učitelů vnímá vytvoření ŠVP za významné a užitečné.

K uvedenému datu 31. 5. 2007 konstatovaly pouze 4 školy, že jejich školní vzdělávací program je hotov a učitelé jsou připraveni na jeho realizaci. V osmi školách chybí zpracovat poslední povinnou součást školního kurikula – kapitolu zaměřenou na hodnocení a evaluaci školy. Jedna škola doposud nezpracovala zásadní úvodní kapitoly ŠVP, v nichž je třeba popsat charakteristiku školy, vizi a směřování školy, strategie pro rozvoj klíčových kompetencí a způsob práce s žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Učební osnovy však zpracovány mají.

Poslední příklad je ukázkou špatného postupu školy při vlastní tvorbě ŠVP, který uplatňovalo v průběhu tvorby mnoho škol. Učitelé byli nejprve pohlaceni myšlenkou tvorby osnov svých učebních předmětů, avšak postrádali definování směřování své školy, základních strategií výuky, které by byly pro školu společné a charakteristické. Úvodní zásadní kapitoly byly často považovány za „zbytečné“ a doplnitelné v poslední etapě tvorby ŠVP (zde autorka vychází z vlastní zkušenosti se školami při tvorbě ŠVP – certifikovaná koordinátorka ŠVP).

V osmi školách ze třinácti chybí zpracovat poslední kapitolu, která nese název Hodnocení a evaluace školy. Důvodů, proč školy nezvládly tuto část školního kurikula rozpracovat, je více. Hlavní roli zde hraje **časový faktor**. Vypracovat formální kurikulum současně s jeho vnitřní evaluací je časově velmi náročné. Jedná se o nastavení systému autoevaluace školy, jímž bude škola ověřovat svoji kvalitu, tedy i kvalitu realizovaného školního kurikula. To vyžaduje čas, zkušenosti i rozvahy a postupné ověřování metod, nástrojů, technik, které škola bude při zjišťování kvality používat.

Druhým důvodem je **obtížnost** dané tematiky a její **neznalost**. To dokládají odpovědi na otázku „Co považujete za nejnáročnější při tvorbě ŠVP?“ (tab. 1). Šest škol umístilo na první místo zpracování hodnocení a evaluace školy. Pojem evaluace vyvolává u pedagogů a vedoucích pracovníků mnoho otázek. Informace, které jsou v RVP ZV, manuálu k RVP ZV, na internetu, jsou nepostačující a příliš obecné. Neznalost problematiky autoevaluace se projevila i při projektu Koordinátor, kdy proškolení lektori byli s požadavky na evaluaci seznamování velmi stručně a bez hlubšího porozumění. V šestidenním školení koordinátorů ŠVP bylo dané kapitole věnováno nejméně času.

Třetím důvodem může **být nedostatek vzdělávacích příležitostí**, publikací a metodických materiálů k tematice vnitřní evaluace školy a hodnocení.

Posledním důvodem mohou být **postoje učitelů** k požadavku na povinné provádění vnitřní evaluace školy, v níž spatřují ztrátu času, přílišné papírování, nikoliv prostředek zlepšování kvality své i školy.

Kapitola	Počet škol
Hodnocení a evaluace školy	6
Obecné strategie pro rozvoj KK	5
Učební osnovy	3
Průřezová témata	2
Oblast umění a kultura, zejména VV	2
Očekávané výstupy ve vazbě na učivo	1
Charakteristika ŠVP	1
Učební plán	1
Charakteristika předmětů	1

Tab. 1: Co považujete za nejnáročnější při tvorbě ŠVP?

Vzhledem k tomu, že většina školního kurikula je připravena a učitelé mají celkovou představu o jeho struktuře a obsahu, optali jsme se v dotazníku „Co pozitivního může realizace ŠVP přinést žákům?“ Mezi nejčastěji uváděné kategorie patří:

- Zajímavé, aktivizující učení; větší zapojení žáků do výuky (4x).
- Jiný přístup k práci, větší zodpovědnost za své vzdělávání (3x).
- Zlepšení vztahů mezi žáky, rozvoj spolupráce (2x).

Ostatní kategorie se vyskytly jednou: zlepšení výuky cizích jazyků, zlepšení výuky ICT, radost z učení, více samostatnosti, vyhledávání a zpracování informací, větší propojení reálného a školního života, přizpůsobení učiva všem žákům. Jednou se také objevilo „nic nového – učíme tak již devět let“. Na to, zda se daná očekávání naplní, snad učitelům škol odpoví výsledky tolik obávané autoevaluace v nadcházejícím období. Zamýšlené, plánované formální kurikulum mělo být ve školách tvořeno společně, týmově. Šlo o velmi náročnou práci, doprovázenou mnoha emocemi. Z diskusí s učiteli vyplývá, že jsou všichni již velmi unaveni a poslední teze ŠVP a jeho úpravy zpracovávají již spíše koordinátoři a vedoucí pracovníci škol, kteří nechtějí běžné učitele již zatěžovat. Přesto mají z vykonané práce radost – nejvíce z rozvoje kolektivu a spolupráce mezi učiteli (8 škol), ze samotného dokončení kurikula (4 školy), ze zpracování výstupů podle podmínek školy i možností žáků (3 školy), zavedení projektové výuky (2 školy), zpracování kompetencí (1), zamýšlení učitelů nad učivem – jeho poslušností, redukcí, doplněním (1), z mezipředmětové spolupráce (1).

Při tvorbě školního formálního kurikula se zapojovali někteří učitelé do vlastního tvoření více, jiní méně. Jak tedy nahlíží pedagogický sbor na vytvoření školní vzdělávací program? 23 % učitelů považuje jeho vytvoření za velmi významné a užitečné, 52 % za částečně významné a užitečné, 22 % za téměř nevýznamné a neužitečné, necelá 3 % za zcela neužitečné a nevýznamné. Uvedená procenta poukazují na skutečnost, že je tu poměrně velká skupina pedagogů, která je pouze částečně přesvědčena o užitečnosti a významnosti vytvořeného formálního kurikula. V následujícím (zejména dvouletém – tříletém) období bude velmi záležet na úrovni manažerských kompetencí vedoucích pracovníků a na jejich schopnostech a dovednostech, jimiž budou řídit realizaci školního kurikula v praxi a vyhodnocovat jeho podmínky, průběh i výsledky. Oni budou stěžejními osobami, které mohou ovlivnit, zda se z uvedené skupiny 52 % pedagogů postupně učitelé přikloní k výroku, že vytvoření školního kurikula je velmi významné a užitečné či se budou rozmnožovat řady učitelů, kteří vytvoření kurikula považují za téměř nevýznamné a neužitečné.

Před vedením školy leží nelehký úkol:

- Jak dále motivovat učitele pro dílčí úpravy kurikula – ti, kteří se poctivě podíleli na tvorbě ŠVP jsou již unaveni a jsou šťastni, že mají školní kurikulum téměř hotové. V této situaci si příliš neuvědomují, že je čeká dlouhodobý proces úprav, „dolaďování“ kurikula, a to zejména na základě výsledků vnitřní evaluační činnosti.

- Jak postupně získávat učitele, kteří nejsou o užitečnosti ŠVP přesvědčeni? Všichni si uvědomujeme, že reforma může být uskutečněna, pokud kurikulární obsah ožije v činnostech učitele a žáka. To je možné, je-li o nově vytvořeném kurikulu učitel přesvědčen a věří-li v potřebu změny. Jen důsledná práce s pedagogickým sborem pro nastavení a realizování nově žádaných strategií výuky, postupná autoevaluace, výměna zkušeností a vykomunikování otázek, obtíží i pozitiv, které budou při realizaci školního vzdělávacího programu vznikat, mohou měnit poměr učitelů ve prospěch těch, kteří jsou o významu a užitečnosti svého ŠVP přesvědčeni.
- Jak je odměnit za dobrou realizaci a výsledky osvojeného kurikula?

Výzvy také stojí před vzdělavateli učitelů jednotlivých fakult. Ti by měli připravit budoucí učitele na jejich novou roli:

- tvůrce kurikula,
- uživatele, realizátora,
- evaluátora,
- inovátora a spolutvůrce.

Doposud se jednotliví vzdělavatelé učitelů či skupiny vzdělavatelů pokoušeli obohatit své studijní programy o cílenou přípravu studentů spjatou s tvorbou školních vzdělávacích programů. O tom svědčí články z mnoha konferencí i odborného tisku. Od letošního září však budou naši absolventi nastupovat do škol, kde je již ŠVP vytvořen. Čeká je tedy ŠVP již v hotové podobě. Jak budou schopni předložené kurikulum realizovat? Jak porozumí vizi školy, obecným strategiím, charakteristice předmětů, způsobu hodnocení a evaluace, když u zrodu dokumentu nebyli? Kdo je uvede do filozofie tak základního dokumentu? Budou ho poslušně přijímat nebo se ptát a navrhopvat změny a tím kurikulum inovovat? Budou mít dostatek argumentů, aby přesvědčili své zkušenější kolegy, kteří program tak dlouho tvořili? To jsou otázky, které by pro nás, vzdělavatele učitelů měly být profesní výzvou.

Literatura

- Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání.* Praha : Tauris, 2005. Dostupné na < <http://www.vuppraha.cz>>, <<http://www.rvp.cz>>
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (se změnami provedenými k 1. 9. 2005).* Praha : Tauris, 2005.